

MRKAČ PLUS

Mrkač Plus
Raj pod Triglavam
Po Pusto, 2011

**TKO NEJ BSE ZGODIVO,
AL PA TUD NE**

Nekej okrogl'h pa dvomliv'h

4B

Tine Jarc

Radovljica, 26.8.2011.

<ftp://www.rad.sik.si/tine.jarc/>

KAZALO:

<i>So se prjatile</i>	4
<i>Sledi naseljevanja Visoke Gorenjske</i>	8
<i>U hrib'h.....</i>	13
<i>Ta p'ru Bohinsk far</i>	16
<i>Pvotou</i>	19
<i>Toporiše:.....</i>	21
<i>Srepna.....</i>	23
<i>Korošč pa Kranc.....</i>	28
<i>Klimatske razmere.</i>	35

Ostala dela na:

<ftp://www.rad.sik.si/tine.jarc/>

o se p'rjatile

(pa tud nep'rjatile) sprav'l nad Mrkača, d' nej že 'nkrat neha pisat u dialekto, pa nej piše tko k't ta druj, u lep kniž'n slovenš'n, d' ga ujo uhka razumel.

Mrkač pa, d' von piše za Rajane, č' pa današ'n Rajan n' znajo več po rajsk govort pa ne razumejo ta star'h Rajanou, nej se pa te le mau sami pomat-rajo.

Pa ne sam to! Praujo, d' ni 'nčer napisan'h virou, pa 'nčer k's'nga slovarja. Ja, pozablajo pa, d' u dialekto ni virou, sej se že po sammo jezik ve, od kod je kej p'ršvo. Rajan se med sabo že zastop-mo, č' nas vočjo pa tud druj, nej se pa naučejo rajanšne (to pa ni sam jez'k).

»Ja, pa saj tega nikjer ne uče!«

Ja, berte Mrkača pa odprite oči pa ušesa (pa tud tist, k'r mate pod kastorcem), pa vam bo počas pršvo. Tud mi Rajan se ceu žiulene učemo, v'm bnej pa to k'r z 'nmo nirnberškmo trahtarj'm če pod kastorc ulil.

»Ja, ampak ti Mrkač, ti toliko veš, pa napisal si že veliko, tudi v bolj poštenem jeziku, kot pa tisto, kar danes mlatiš! Zakaj nebi tisto kar veš, povedal v nekem poštenem jeziku?«

Ja, jest nej po vaš poj'm! Jest poj'm tko, k't se men lub, ne pa tko, k't se vam lub. P'r nas je dons zvo velik 'ldi, k pojejo tko, k't j'm druj žingajo. Sam jest bom po svoje naprej peu, vi pa piskejte, kok'r vočte pa kermo kol vočte (č' vas bo votu poslušat).

Ja, jpa to tud tko, d' obstajajo u inozemstvo 'ldje, k prevajajo tud rajanšno u knjižno slovenšno. No, pa dejte tem tist prevest, k'r jest po rajsk napiš'm, paute vid'l, koko von tist razumejo, pa koko von poj to prevededejo.

Ja, rajanšna jsam za tiste, kjo tud prou zastopjo. To se pa na konc izkaže, d' sam tist, kje u Rajo prežvu svojo mvađost, to tud prou razume, usi ta druj pa sam mis'ljo, d' jo prou razumejo. Te pa razumejo sam besede, ne pa smisla, k ga ceva štorija ma.

»Ja, ampak tistemu okoli virou se pa ogibaš!«

Ja, se vid, d' sot šove že uso pamet sprale. Use cajt'nge, radio pa televizija, pa kva jest vem kva še use, sam čveka u tist posoudačen slovenš'n, kso jo rodil dol u Lublan. Učas je biu usaj »Voča s Krana«, kjoj po naš žingou, dons pa ni ubenga več. Dons je slovenšna globalizirana, tko bnej govor'l u Bariločo u Juž'n Amerik, na Islando, na Kapverdo u Afrik, pa kva jest vem še če.

Č' češ rajanšno razumet, jo morš tud uporablat, pa tud tko žvet, ne sam poslušat pa brat. Ja, pa ne sam ti, tud tist okol tebe morjo tko žvet pa go-vort. Dons pa globalizacija pa nou način žiulena pa razmišlana, devata u n'č use to.

U Rajo sej o greho govorvo, ne pa o grešniko. Ka-š'n vir le? Sej bte pretep'l č'b za to zved'l. Pa v's svet bte mu za obrekvauca, č'b povedou, kdo tje kej reku. Sam das stegnu jez'k o k'š'n stvar, pa so 'ldje že ved'l, od kod je to p'ršvo, sej so se med sabo hudičou dob'r poznal.

»Ja, ali pa veš, da gre v nič skozi to vse tisto, kar ti veš in sporočaš pa kar je tako dragoceno, saj tega ni mogoče dobiti nikjer drugod.«

Dragocen?? Veš, ksem to še tiskou, sej toč'n pokazavo, kolk je to dragocen, predus'm tist'm, k b' nej to pvačal. Dragocen je bvo sam za tiste, kso to zaston dobil, ta druj'm je bvo pa to use odveč, nepotreb'n, nekej, br'z kerga se komot žvi. To »dragocenost« s'm čutu prou jest na mojmo žep. Ja, veš toj glih tko, k't u oštarij, zvo velik uhka prečvekaš pa prenes's, č' to pvača an druj, č' morš pa sam pvačat (za sebe pa zrav'n še za druje), jpa tega špasa hmau konc.

Ja, reč't v'm pa mor'm, d' sem poskušou mau popraut. O vir'h, tko k't sj'h vi predstaulate, bo b'l mau govora, bom pa poskusu saj mau navest na

to, kašne spodbude pa raziskave so prpelale do k'šn'h stališč. Ja, toj pa glih tist, k'r piše na Mrkačoumo naslov: tko nej bse zgodvo al pa tud ne, pa nekej okrogl'h pa dvomliv'h. Ja, to so raziskave, kmajo uhka velik rešitu, pa ne sam ene, kje več'n velavna (poj pa pridejo druj, jo pa ovržejo), to so raziskave, knimajo konca, kbo treba še velik devat, d' sem prkopou naprej.

No, za use tiste, k pa rajanšne ne razumejo bom pa napisou slovarč'k kbo izšu zrav'n tegale Mrkača.

No vidte stvar je m'skdaj taka, d'j skor čist, čist res, manka j pa do če glih tist, k'r vi mis'lte. Tko k usak moj štorij tud vi uhka napišete še svojo verzijo. Pa ute vid'l, kok nov'h štorij seu rodivo. Vid'l bote pa tud, kok doug'h nosou seu prot usmo tmo tud uzdig'nvo.

No, nej bo teh špasou zdej tud tle dost, usi ta druj pa premis'lte, k boste druj'm dajal nasvete pa od nih kej zahteval, d' ne obstaja sam tist, k'rs vi želite, ampak morjo tud tist, kto od nih zahtevate, met realne možnost, d' to tud spelejo.

ledi naseljevanja Visoke Gorenjske

Ob raziskavah v Kašariji je bilo opaženo, da se vse njive in poti orientirajo po Kupljeniku.

Dvoje najstarejših naselij se nahaja na pobočjih Peči (včasih so jim rekli tudi Gora, zahodni del je bil »Gora sv. Petra« zahodni pa »Gora sv. Lourenca«), ki se vlečeta od Most pa do Begunj. Tako je bilo ugotovljeno, da so tako orientirane vse njive in poti od Smokuča do Žirovnice.

Vzroka za tako orientacijo ni bilo najdenega. Navodnjavanje ne pride v upoštevanje, saj je predel dokaj suh, brez večjih vodotokov in ni primeren za kaj takega (tako kot je primerno področje Blatnice, Begunjščice, ..), usmerjenost proti soncu rav-

no tako ne, saj se druge podobne lege tudi ne orientirajo tako. Predvidevamo, da se je usmerjenost ravnala po že obstoječih poteh in da so njive nato naredili ob že obstoječih transportnih možnostih.

Ja, 'ldje so u zgodovin zmerej b'l sil'l sk'p z tist'm ukol sebe, pa s tist'm kso se prselil, pozablal pa zmerej b'l na tiste, s ker'm so prej sk'p žvel. Tko Benešk Slovenc še dons pojejo, d' grejo u Kadore. Uben Rajan se pa še spomne ne n' kej tačga. Rajan je hodu u Trbiž na sm'n pa na Višarje romat pa tud ob Bel nauzdol, ne pa na zahod (č' se že ni šu glih smučat al pa po kofe).

Tkoj Kadore (Cadore), porečje reke Piave Kran-c'm zmerej b'l izginvou iz spomina.

Drgač je bvo pa s Trolsko. T'm so mel Blejce 8 stoletij svojga gospoda, pa tud zmerej kej za up-raut, č' že ne drujga so se hodil prtožvat pa feh-tat, sej so ble knezoškof ponavad zvo milost'n (č' j'h ni preveč koštau?).

Pa še nekej! Iz tist'h krajou so hnam prhajal fž-narj', predus'm t'm iz Bergamaščga, kso že u sred'nmo vek prnašal s'm tehnologijo pa trgovske povezave, kso požiulal naše kraje pa j'h povezval z ostalmo svetam.

Ja, ta star boh Kurin pa negou ov'n (kmo u Rajo rečemo mrkač) sta bva zmerej sk'p pa stas tud

zvo podobna, k't dab bva dvojčka (Kurin je mu sulco pa tiča, Mrkač pa zvate roje pa tiča. Tist mrkač p'r Argonaut'h je mu zvato runo, Mrkač pa zvate roje. No, toj biu tud tist od Sv. Lucije, kje meva vuč. Pa sej vidvo, k't d'b ble mrkačou roje svetu (svetleč pa tud svet, torej bleščeč pa šajnat pa zato zvat, tko k't so tud svetnik mel zgloncan svoj »šajn«).

Ja, u ta najstarej cajt'h jmu Kurin krvavo sulco, čj pa mu t'krat mrkač krvauga tiča, pa n' vem.

Mrkač sej cevo zimo gru p'r sv. Lucij, spomvad, kje ratavo pa topvo, sej pa spravu v'n pa se začeu pretepat pa žent¹. Toj bvo uhka sam u topl'h kraj'h, čer so ovce dvakrat na let povrgle jag'n-čke.

No, 'n tač jag'nčk, kje p'rvekou na svet, je biu pa tud briksenšk, kpa ni mu med nogam sulce, tko k't Kurin, ampak drog od fance, kje bva pa učas tud prvezana na sulco. No, tkoj mu tud ta briks'nšk jag'nčk med ta spredn'm nogam sulco. Tkoj biu tud briks'nšk jag'nčk Kurinou naslednik, sam use jbvvo 'lpo speglano pa zakrit u b'l p'rjazno podobo.

¹ Ja, u začetk so hodil tist iz Sv. Lucije sam spomvad u naše kraje, past pa nabirat rudo.

No pa rečte, d' ni use to med seboj povezan pa to že zvo douh cajta, pa zvo del'č po Alpah prou če u Švico not.

 Mrkač = oven od 21. marca do 20. aprila. (tud 1. aprila)

Oven je znanilec pomladi, Quirin tudi.

Marc je Marko, = Marc = Mark, => Markač > Mrkač

Ja, učas smo mel cvo skupne bogove, učas smo j'm rek'l mau drgač, bli so pa use en in ist.

Dons mamu pa skupno Europo, pa 'n k'p držau, pa u usak držau ta svoje »bogove«, kj'h je tolk, d' se j'h ne da preštet.

Učas so bogou odločal o naš usod, dons pa devajo to glih toko »bogou«, očas so 'ldje uhka sam molil k bogov'm, dons tud.

Učas so 'ldje molil roče če gor prot nebes'm, pa mel u n'h k's'n dar, dons glih toko (sam d'j dons to u kuvert).

Učas so bogou ulačil 'ldi za nos, dons tud.

Ja, kva sej le spremenvo ta zadn'h pettauž'nt let?

SOKRAT:

»Vem, da nič ne vem«

Če je nekaj vedel, potem je izjava, da nič ne ve, lažna.

Če ni nič vedel, kako je potem lahko vedel, da nič ne ve?»

Celotna izjava je lažna, ne more držati!

BOHINC # 📖 #

Gaj barou fajmošter:

»No Janez, tebe pa že doug časa nis'm vidu u cerkv', koko as biu bov'n, as u drugo vero pr'stopu.«

Je pa reku Janez:

»Ja, veste kuga, se bojim, dab vam neb cerkve prveč obnucou, potlej b' pa spet pršl', pab mogu kakšn gnar dat.«

hrib'h

Se pogovarjajo trje p'rjatle u 'n koč gor u hrib'h. Zunej je pihavo pa dežvau, k'r sej dau. 'ldje not u bajt pa nanmo kup, na topv'm. Tko k't sej u bajt otopliu, poj kso zakril, tko so se ogrele tud duše pa odvezal jezik.

»Ja, zunej je hdo, še dob'r, d' smo ta prau cajt p'r-šle do s'm pa d' smo tle najd'l zavetje. Dob'r, d' vemo če majo jagr' u svoj'h bajtah skrite ključ. Za zakurt majo pa tud zmerej prpraulen, tko, d'j č'z 'n cajt u bajt prou fajm.«

»Ja, govoriš glih tko, k't d'b pršu če u nebesa, zunej pa k't d'b biu sam 'n peku. Ja, čes use to pobrau, sej iz unga sveta še ubenga ni bvo nazaj, d'b povedou, kokoj t'm.«

»Veš kokoj to. Pišeš tist, k'r t' leži na duš na računalnik poj pa pošleš po elektronsk pošt če u nebesa. T'krat kse bliska se odprejo nebesa pa teče elektrika gor pa dol. Č' napišeš na popir, ga uhka neseš sam na pošto od t'm pa na to adreso ne morjo dostaut. To gre šele zdej, k'r mammo internet pa k uhka uporablamo elektriko.«

»Ja če spa to zvedu, pa čes zvedu za tisto e-mail adreso?«

»Mau s'm brskou t'm, kse zadržujejo bogou, pa čer so bogou, nebesa tud n' morjo bit del'č. Tkoj en tak cent'r bogou t'm u Lublan, čer majo bogou usak za sebe svoje adrese.

No, pa pošlem če 'n mail pa j'h fehtam, dam nej svetujejo, kvaj za nard't, d'j stvar resna, d' se gre za resne stvari u žiulen, k'r zdrauje al pa bolez'n tud je. Pa j'm popiš'm use, kokoj s to 'rčjo, pa j'h baram, č' som p'rpraulen pomagat, pa d' rab'm sam 'n odgovor, al ja, al pa ne. No, po dveh mes-c'h še ubenga odgovora. Pa s'm mislu, d' so nebe-sa t'm gor med zvezdam, pa d' do če ni del'č. Ja, s'm mislu, d'j Lublana dosegliva z odgovoram uret u m'n k't pa u en sekund, zdej pa vem, d'j oddalena več svetlobn'h mescou. Zato tud odgo-vor rab tok cajta, kmore bit tok cajta na pot.«

»Ja, sej toj pa že del'č v'n iz našga sonč'nga sis-tema.«

»Ja, n's sonč'n sistem elektronsk poštar uhka ob-leta u približ'n 'n minut.«

»Ja, se vid d's mau za vuno. Kva se pa obračaš če na slovensk nebo pa negove bogove. Č'b se obrnu na Luciferja, za tega se ve, d' ma svoj peku u zem'l, t'm kje zvo topvo, ne pa tko uroče, d'b bvo use raztopljen, To pa n' more bit del'č, pa č'j že čer kol na Zem'l, d'l ne more bit k't k'sn'h

12000 km, toj pa m'n k't pa 'no svetlobno sekundo. Tko b' t' Lucifer uhka odgovoru zvo hitro.«

»Ja viš, kokoj to č' pričakuješ nebešk odgovor, pa č' se n' morš sprijaz'nt s ta peklenskmo.

A še nis slišou za tisto, d' se n'č ne ve, kokoj na drujmo svet, d' od t'm še ubenga ni bvo n'zaj, d'b povedou kokoj t'm?. Ti pa k'r po interneto če na gun svet! Čvouk se uhka sam sprašuje, as tok prefrigan, as le tok neum'n.«

»Ja, p'rfrigan al pa neum'n? Ja, jest s'm sigur'n neum'n, ks'm prčakvou, dam bodo bogou odgovor'l. Pa ne, d' neb dobil mojga pisana, tga so za sigur'n dobil. Sam von so bogou pa rabjo zmerej 'nga posrednika, k posreduje med nam vernik'm pa bogov'm. Učas so ble to duhov'nk' u cerklah, dons so pa bankirje u bankah. Tko deluje internet med nebes'm pa bankam, pa med bankam pa nam, ne deluje pa med nam pa nebes'm.

Ja, pa zgleda, d' tud t'm ne teče use tko gvahk, k't smi mis'lmo. Tko že nekej let treska če u banke, do nebes pa n'č ne pride.«

»Ja, poj pa to glih tko k't tle, mi smo 'lpo not na topv'm, zunej pa treska. Viš tud bankirje čpejo u svoj'h hišah na topv'm, ta druje pa pstejo zunej na d'žjo, d' treska vane, pa čakajo, d' seu nevihta polegva, glih toko, k't mi.«

a p'ru Bohinsk far

Bvoj u tist'h cajt'h, kje u Bohin t' stara vera bva še zvo živa.

Tko so se Bukouc dal p'r svetmo Johano krst't, ta druj Bohinc so j'm pa rek'l, d' so sam pokršen ajdje. Te pa n'zaj, d' so usaj pokršen, ta druj pa še to ne, sej se niso mel če. Von so mel svetga Johana, ta druj so j'm ga ble pa fouš. Pa n' mi-s'lte, d' zarad kršena. Fovš so j'm ga ble zarad kšefta, ksej t'm odvijou.

No, t'krat so mel Srenan še sam svojo 'lsono cerkuco na Goričc na pvac sred vasi pa z no niso mog'l konkurirat svetmo Johano, kje biu ta tko imenit'n.

Ja, 'ldje so t'krat še žvel skor čist pogansk. Kje šu Savičan seč na Snožeta, je klepou svojo koso še čist po ajdousk; na istmo pvac, z istmo cvoulam, pa glih tkoj žebrou k't prej pa se prporočou k Peroto, d'b mo kosa kosiva glih toko k't negou blisk gor na Rud'nc podre drevo.

Pa tud druja deva so opraulal še čist po ajdousk: oral so bosì u sam srajc z 'lsemno drevesam – d' neb ranil zemle več, k't je bvo treba; dreuje so sekal sam tist, kso ga rabil za k's'n namen, pa u tačmo cajt, kje biu za tist namen še po ajdousk določ'n, pa tko naprej.

No, bvoj to u tist'h cajt'h, kso Briks'nčan (ta blejsk gospodje) že odstopil od tga, d'b u Bohin nared'l kvošt'r pa dab nared'l Bohince b'l k'ršanske, pa so raj na blejskmo Votok nared'l prošitjo – ja, sej bvo to voži pa tud b'l imenit'n. Ni čud'n č' so poj Bohinc ostal del'č od gospoda, pa tud od negouga boga.

Ampak bvoj pa tko k't pousod na svet, d' so vot'l bit en b'l imenit'n, pa nekej več. Ja, že t'krat so ble 'ldje en mau viš en mau niž, č'prou so ble usi pred (kršanskmo) bogam enak.

Tko sta bva u Bohin dva kovača, ksta kovava orožje – meče, ed'n je biu na Savic, ta druj pa p'r ta Starmo Kvadvo. Oba sta potvava s svojo robo del'č po svet, pa spoznala tud druje običaje.

No, tko sej ta saviškmo mečarjo zaluštavo, dab b' ble negou otroc nekej več, sje pa djau, č' so ta druj Bukouc kršen tam p'r svetmo Johano, bom dau pa jest svojga ta starejšga, kje odprte gvale, birmat če k svetmo Lenarto u Volče.

No, tkoj ta p'ru birman Bohinc ratou tud nekej več, k't pa sam k'šen ajd.

Ja pa te zgodbe še ni konc, ta ma tud šen ta druj deu. Č'j biu ta p'ru deu za tega Savičana nekej, k'r gaj uzdigvavo č'z druje, j' biu pa ta druj deu tist, kgaj potisnu še niže, k't so ble pa ta druj. Toj bvo pa tkole.

Glih tist ta birman mečarjou sin je padu u oko tud gosposk. T'm u Volčah so far ugotov'l, d' rabjo u Bohin anga, kbo t'm za duhou'nka. Posvat 'nga tujca če u Boh'n, se nou obnesvo (kso Bohinc tko samosvoj), bol bo č' iz domačina nardemo 'nga dohou'nka. No, tko so zbral ta birmanga Kam'n-čana, pa ga posval če u Padovo u šove.

N'š birmanc pa prefrigan, tko k't večina Bohincou. Sej pa pustu futrat, pa od voča pošilat gnarje, češ, d' j'h rab za šove. No, u resnic so pa šove br'z nega k'r dob'r shajale, velik teži pa oštarije pa druga taka p'rulačna mesta, čer sej dau pognat velik gnarjou.

Fot'r doma čaka, kdaj bo negou sin peu prvo mašo p'r svetmo Johano, pošila gnarje, sej šove so t'm temelite pa douh cajta trajajo, zato so pa tud drage. Doma, so šle od hiše ta p'ru ksel', poj žvina, poj jpa p'ršvo tok del'č, d' so voča prodal še svoj ambos. Toj biu pa tud ta zad'n gnar, kso ga uhka voča posval če dol u Padovo.

Sin je tko pognou na bob'n domačijo na konc pa še samga sebe. Dam več ni mogu, sej biu v's zapit pa skurban, u gval pa u žep pa m'gva, doma pa tud ni bvo n'č več.

No, tko ni bvo iz birmanca u Bohin ubenga farja, ne ta p'ruga pa tud še poj douh cajta ubenga.

votou

Ja, stare vasi so mele učas pvot okol vasi pa ne okol posamezn'h hiš. Tko so mel pvot okol Brd u Lip'nšk dolin, pa okol Sredne vasi u Bohin, pa okol Želeč u Blejskmo kot, pa še m'rs če drgot.

U sred vasi je biu 'n pvac, kse moj rekvo goričca, na tmo pa svet drevo, pod nim pa kamne, na k'ter'h so sedel gospodarje. Usaka hiša jmeva svoj kam'n pa svoj gvas pr' skupn'h stvaréh, o ker'h so na teh kamn'h odločal. Hiše so ble razporejene okol goričce, okol hiš pa pvot. Ta pvot je biu u zvo star'h cajt'h uhka tud iz kamna².

Poj so pa pršle tujc pa začel kolonizirat našo deželo, pa začel uplivat tud na to, koko bodo postaulene hiše. Vot'l so, d' nej ma usaka hiša svoj pvot, kbo varvou to hišo. Do takrat sej ceva vas varva-va sk'p, od zdej naprej pa usaka hiša zase.

Toj bvo pa tkole: Tujc so dobil pousod sam posamezne hiše, zvo redk če k'šno cevo vas. Č' so vot'l met cevo novo vas so jo mog'l pač nard't.

Tko so Briks'nčan nared'l Novo vas, pa Dvorsko vas po noumo uzorc ob cest, kje tekva ob potok.

² No, u začetk nouga veka jbvo pa zarad fužinarstva zvo t'žko za les, sej so fužine požrle za vogle skorej v's les. No takrat so pa spet zgin'l ta 'lsen pvotov, pa narjen po primorskmo uzorc kamnit.

Ta uzorc so pa p'r nas uporab'l že tud u rimsk'h cajt'h, kje bva dežela mirna pa ni bvo treba skrbet za varnost vasi.

No, bvoj pred drujo svetovno vojno, ksej kral prpelou u Boh'n. Pa se pele če od Bistrce s'm prot jezero pa na enkrat sred ceste pvot u nem pa rampa. Bvoj to na Kamn'h p'r ta p'ru hiš, čer je bva gostilna, čer je šva pot med hišo pa vasjo naprej prot jezer, ana pa od tle tud naprej u vas.

Ja, oštarija jba zmerej na konc vasi. Tko so tujc, kso pršle po pot, pršle nejprij u gostilno, poj pa po en pot, kni šva skoz vas naprej. Tkoj bva vas zmerej mau odmaknena od poti. Oštarija je bva tista, kje varvova potnike, pa tud vaščane pred potnik'm. Bvaj nekej svetga, ponavad usaj mau utrjena. Velikrat se joj država tud kovačija, čer so uhka na friš'n podkoval kone. P'r tač oštarij je bil zmerej k'sh'n moč'n hvapc, dob'r oborožen, d'j uhka poskrbu za red.

No, pa pride kral pred to gostilno, če pred tisto rampo, okol rampe pa 'n k'p otrok. Pa se sprašuje, kdo mo upa zašrangat cesto, nemo kralo. No, poj so mo pa povedal, d' majo u Bohin okol usače vasi krog, čer je znotrej srenska zemla, na mej pa rampo. Pred rampo je cesarjova zemla, za rampo pa vaška.

toporiše:

toporišče -a s (i) daljši držaj pri orodju: izdelati toporišče; sekira se je snela s toporišča; nasaditi na toporišče; toporišče kose; les za toporišče

No u Rajo na kosah nimamo **toporiš** ampak **kosiša**. P'r nas mamó topiriša sam na ščirah. Hudič b' biu, č'b moj fot'r nesu u rot »toporiše« pa nekej kos, poj pa te kose votu nasad't na toporiše. Č'b b' bvo tko, b' ble mi usi vač'n.

Tko pa tist Toporišar t'm u inozemstvo kosiše sicer pozna, sam n' ve, kam bga nej utaknu. Svoj toporiše uporabla uhka kok'r voče, sej n' žvi od tga, k'r prdeva.

Pa učejo u šovah naše mulce tko govort, d' j'h u-ben ta prau Rajan več n' zastop. Učejo j'h 'no inozemšno, kj' en praujo toporišna. Jest n' vem kašno zvezo ma to s toporišam, edin to vem, d' sem zdi glih toko lesena k't k's'n toporiše.

Mulc pa pride dam pa prau, d' »stauk« ni stauk ampak »poved«, ja koko se pa poj reče stavč'n analiz?

So začel u Evrop jezike pojmov'n poenot't, dab se uhka 'ldje med seboj prou razumel, četud b' govo-

r'l usak svoj jez'k. Tko b' biu kvadu kvadu, pa četud bmo en rek'l Hammer, ta druj hammer, ta tret martello, ta četrt martillo (pa ne mazo),Tko nej b' u usakmo jezik mu čvouk iste predstave k't ta druj, pa d' neb bvo nesporazumov pa napačn'h mis'l.

Ja, u Evrop so se zmenil, da bojo nared'l jezike med seboj primerlive, d' seu davo med seboj komunicirat pa automatsk prevajat iz enga jezika u drujga pa toko omogočat pa izboljšvat medsebojne komunikacije.

Kva pa u našmo inozemstvo? T'm se pa niso n'č zmenil, n'č prašal ta druje, ampak so jo ucv'rl po svoje, tko k't zbegan junc, po svojmo ta 'lsemo toporiš naprej. Zdej pa begajo še naše mulce, z nim pa še nas. Mi mamó usaj možnast, d' jo žingamo po svoje naprej, tko, k't smo jo do zdej, naš'm mulc'm pa n' ostane n'č drujga, d' sledejo zahtevam svoj'h učitelnu, pa ratujejo u očeh evropjcou vosle. Ja toko p'stemo rast naš'm votroc'm douga ušesa, za kere j'h dons uvačjo današ'n inozemc, poj, k bojo mel pa dovel douge pa upejmo, d' se bo teh ušes državo tud tolk pamet (pa d' bo tud ta douga pa pom'nva tud del'č nazaj) pa to ponucova za svojo (pa mrbit tud za našo) lepš p'rhodnost.

repna

Na Blejski Straži, imenovani nekoč Gradiška straža, pozneje tudi samo Gradiška ali Straža, tako kot se imenuje danes, se nahaja na jugozahodnem delu, v pečeh nad melišči, jama, vidna tudi s poti, ki pelje iz Mlina na Selo. Domačini jo poznajo pod imenom Srepna, literatura pa omenja tudi ime Sretna.

Prvič jo omenja Ferdinand Schmidt, kot najdišče jamskih hroščev (*Pterygogenea*, *Laemostenus schreibersi* Küntst.), v sredini 19. stol.

Med drugimi raziskavami se je pojavilo tudi vprašanje od kod ime »srepna«.

Samo ime Srepna Rajanom ni pomenilo nič, od kod le to ime in kdaj ter od kod je utegnilo priti v naš prostor? Izraz ni poznan na zahodu, v Alpah, ni keltskega ali romanskega izvora, od kod potem?

Zgolj slučajno je bil najden članek »Crepna i vršnik. Mitološko – semiotička analiza; N. Chausidis«, ki obravnava neko temo, povezano z mitološko analizo keramične posode za peko kruha – crepna in njenega keramičnega pokrova vršnika.

Črep, črepinje, so zelo star izraz, vendar kakšno zvezo ima potem to z omenjeno jamo?

Peka kruha je že bližje. Pri nas se to dogaja v kmečki peči, ne v neki lončevinasti posodi.

peč = stena – skala – kamen

peč je stena + luknja

peči za pečenje (peč – enje) kruha, kuhanje (tudi železa),

Take asociacije zahtevajo menjavo kultur, nekoga, ki prinese imenovanje za nekaj podobnega in s tem poimenuje tisto, na kar naleti. Crepna pa je predmet, ki je doma na jugovzhodnem in osrednjem Balkanu a tudi v našem Primorju.

Izraz utegne torej biti zelo star (ko se selijo keramičarji ob Donavi navzgor pred 9000 leti, do zadnjih selitev v prejšnjem tisočletju (stoletju)). Vendar je ime skupaj z jamo poznano vsaj 150 let, torej zadnje jugoslovanske selitve odpadejo.

Bolj natančno opredelitev pa nam omogočajo druge značilnosti povezane s »crepno«.

Ime je mogoče povezati v dve smeri:

Podreti peč = roditi

Izdelati crep = izdelati peč ob številnih magičnih ritualih povezanih z verovanjem.

Crepno so izdelovale žene. Prvo crepno so morale izdelati takrat, ko so bile še nedolžne. Ta izdelava

va je bila povezana s številnimi obredi za posamezne faze izdelave. Isto je veljalo tudi za uporabo crepne. S tem je povezana tudi izdelava moške figurice s poudarjenim falusom, zabodene z iglo v središče prve crepne. Podane so asociacije med osrednjo luknjo crepne in vulvo.

Paralelno s tem pa lahko primerjamo peko kruha v Istri in Primorju, kjer so pekli še v prejšnji generaciji »kruh« in tudi drugo hrano na odprtem ognju tudi v glinenih ali bakrenih ponvah, pokritih z večjim (višjim), običajno bakrenim pokrovom, ki so jih imenovali »čripnja« oz. »črepnja«. Tod ima ime črepnja dvojen pomen: peka kruha in posoda za pečenje kruha. Pri tem ima sam pokrov naziv »zvon« (od tod tudi nemški prevod Backglocke), »lonac«, itd.).³

Našo Srepno na Straži pa lahko povežemo s kulturnim prostorom nad omenjeno jamo, na jugovzhodnem delu Straže, z istimi asociacijami, kot jo imajo v balkanski crepni in ognjem (kurjenjem).

Jama je bila v moji mladosti še enojna, kolikor se spominjam, je bilo to v obdobju 1946-48), ko so me drugi otroci peljali vanjo.

³ Čripnja je znana v Dalmaciji, Istri in našem Primorju vse do Krasa in Gorice, torej na področju, ki so ga pokrivali tudi Japodi a tudi drugi starodavni narodi.

Tedaj smo se spustili od zgoraj s poti ob robu Straže navzdol proti zahodu in po kakih 20m prišli do skale, po kateri je bilo potrebno splezati navzdol kake 3 m. Vhod smo zagledali šele, ko smo bili na vrhu te skale. Pod to skalo in do luknje je bila v steni polica, široka okoli pol metra, ki se je tik pred vhodom razširila na okoli 1,5m. Sam vhod je bil širok okoli 1,5m in okoli 2,5m visok.

Okoli 3m naprej v jami je bilo dno te police prek celotne širine prekopano (~0,3m globoko in 0,5m široko). Pred jamo skalnata polica, se je v jami nadaljevala z ilovnato, ki je segala v jamo kakih 6m. Desno od vhoda se je dvigala stena jame, levo se je pa po kakih 3m odprla jama v nekaj metrov visoko, dokaj široko jamo, po tleh pokrito z temno ilovico, ki se je proti koncu jame vedno bolj dvigovala.

Zadnjič sem jamo obiskal v obdobju 1952-56. Tedaj pa je bila v širšem delu jame, zahodno od vhoda, ob steni v tleh velika luknja. Tedaj se je videlo, da je bila jama prej zazidana in zasuta. Druga luknja v steni (zahodna) je bila popolnoma zazidana (suhi zid), prostor za njo pa nasut skoraj do višine prej omenjene police vzhodno od te površine. Tako je bila tedaj jama popolnoma drugačna kot sedaj (in prostorsko res podobna crepni). Notri je bilo dovolj prostora za kurjenje ognja in (bivanje) kakih 20 ljudi. Ob prvih obiskih je bilo v jami še polno netopirjev, jama pa povsod, razen ob vhodu, zelo temna.⁴

⁴ Jama je bila torej res »narejena« iz luknje v peči.

Tako današnji izgled jame ne kaže več na nekdanjo uporabo.

Izkop pri vhodu v jamo je bil že star, menda naj bi ga naredil nekdo, ki je tod iskal arheološke ostanke. Izkop, ki pa je odprl drugi del jame pa je moral biti narejen skrivoma, očitno je zopet nekdo iskal »šace«. Ta je naredil sprva samo majhno luknjo v zidani steni, ki pa se je pozneje v celoti podrla in izpraznila prejšnje nasutje.

Kdaj naj bi bila jama zazidana in zasuta ter prirejena bivanju oz. kaki drugi dejavnosti (obredi), ni znano. Potrebno bi jo pa bilo temeljito preiskati in ugotoviti, če se kod na stenah ali tleh poznajo ostanki človekovih posegov. Predvsem bi bilo potrebno pregledati zgornji del jame nad nekdanjim nasutjem.

Omeniti moram, da je imela jama v zgornjem koncu v steni dve majhni luknji, očitno nadaljevanje jame. Teh se mi otroci nismo mogli lotiti in zlesti vanju, saj smo imeli za razsvetljavo samo sveče in trske.

Speleološke raziskave, podane v zapisu SAZU 1958, ne zadoščajo, predvsem pa opisujejo današnje stanje in ne predhodno, ko je imela popolnoma drugačen izgled in očitno tudi namen. Skratka, jama bi bila potrebna temeljitega pregleda in nato ustrezne analize.

Korošč pa Kranc

Koroška Bela naj bi bila po izjavah domačinov (Branko Čušin) nekoč Koroška naselbina. To naj bi okoli l. 1000 imeli v posesti sorodniki briksenškega knezoškofa Albuina⁵, ki je bil doma na gradu Kamen zahodno od Klopinijskega jezera.

To pa naj tudi nebi bila edina naselitev Korošcev na južni strani Karavank. Take naselitve se vlečejo vse od Rateč (kjer so se naselili Ziljani) pa vse tja do Jezerskega, ki je še v 19. stol. spadalo pod Koroško, pa tudi še naprej proti vzhodu, kjer so se naselili Podjunci.

Korošci (Kašarji so jim rekli Podrašci = Področci) naj bi imeli vse planine od Kočne do Zelenice, kjer so bile Kranjske samo planine med Žirovniškim Stolom in Stolom (v posesti vasi med Mostami in Zabreznico). Tako se je prvotno ime celega pogorja Belščica ohranilo na obeh koroških straneh, ne pa na vmesni kranjski, kjer je prevladalo ime Stol. To se je vleklo vse do l. 1907.

Koroška se je nekoč začela na mejnem gradišču med Koroško Belo in Potoki. Tam je bilo postavljeno gradišče, ki je varovalo vstop na Koroško s

⁵ *To je rod, ki je bolj poznan po njegovi predstavnici sv. Hemi.*

strani Kranjske. Celotna ta posest naj bi bila namenjena varovanju poti prek sedla v Medjem dolu in oskrbi potnikov s potrebščinami.

Področje Završnice je spadalo pod prvotno naselitev pod Pečmi in predstavljalo območje, kjer so se opravljale za tak teritorij primerne dejavnosti, ki so skupaj z drugimi predstavljale integrirano celoto, od katere je celotna naselitev tudi živela. Tako so lov in nabiralništvo, pašništvo in rudarstvo opravljali tod v ozadju ravnine, ki je bila rezervirana za poljedelstvo. Taka razdelitev je veljala od samega začetka naseljevanja pa se v veliki meri ohranila do danes. ⁶

⁶ Tako lahko povežemo imena Kaša, Kašarija, Kašca, Kašta, Košta, Kašča,....

kaša – skuhana hrana, hrana (košta)

kášča -e ž (á) prostor ali stavba za shranjevanje žita: nositi žito v kaščo; lesena, zidana kašča

◆ zgod. kašča v fevdalizmu: shramba za narvalne dajatve podložnikov

Kašca – urejen studenec za pitje, tudi s koritom za napajanje živine –

Kašta = kašča

kešt = košta = kaša = hrana

Kašarija: naselja od Rodin do Žirovnice (torej področje, kjer se prideluje hrano).

Področje Koroške Bele predstavlja ozemlje, po katerem je že vsaj v bronasti dobi potekala pot iz Primorske prek Bohinja na Koroško⁷, vzhodnejše ozemlje (Kašarija) pa je naseljeno v halštatu.

Belani so se torej spustili s Koroških planin navzdol in varovali prehod Medji dol in ostale prehode na Koroško.

Ali so to naredili tudi Bohinjci (Gorjanci = Karni = Tauriski = ...), ko so postavili svoje gradišče »Na Gradiš«? Ali so naredili to »Polanci«, da bi zavarovali vhode na »Polje« (ravninske predele)? Kdaj so varovali samo naselje (gradišče), kdaj so varovali celotno naselbino skupaj s polji? Kdaj je niz gradišč varoval celotno pokrajino? Kdaj se sploh pojavi potreba po varovanju, saj vemo, da so bile prve naselbine nezavarovane.

Ali so vse te naselitve res povezane s prvotnim varovanjem poti?

»Blejci« so morali v srednjem veku s tlako vzdrževati poti z Bleda v Bohinj, »Bohinjci« pa iz Bohinja naprej do Sv. Lenarta v Bači. »Blejci torej prehode

⁷ Sploh so ostanki tras poti veliko starejši, kot pa naselitev. Tako obstajajo bronastodobni ostaki tudi pa področju Begunj (Zijavka).

prek Pokljuke, »Bohinjci pa prek Južnih bohinjskih gora. Dolžnost je torej veljala za celoten prehod in ne samo do prelazov vrh gora. Ali je to nekaka podedovana dolžnost?

Ni pa znano, kdo je moral vzdrževati prehod prek Medjega dola, ali mogoče Belani ali Podrašci (Področci)?⁸

Ko nastane Batranca ima ta tako selišče. Obzidje obkroža tako vas kot tudi njivice, kjer znaša obzidana površina okoli 3 ha.

Ko dobi Albuin Bled, je njegovo sorodstvo, k kateremu spada tudi Sv. Hema, že imelo vrhovno oblast nad prelazom Medji dol in posesti v blejskem kotu in Bohinju.

Od kod Dovjani in kdaj se naselijo? Kakšni so ostanki iz železne dobe, antike? (pot po Dolini do Korena (Krainberg) in naprej do Rateč). Povezava na rimskodobno pot iz Čedadada v Beljak prek Pre-

⁸ Dokler niso Kranjce od Korošcev ločevale politične meje, je bilo sodelovanje živo, vsakdanje, povezave aktualne. Politična ločitev pa je oprala možgane in danes komaj kaj vemo o nekdanjih sodelovanjih, ogibamo pa se tudi skupnim raziskavam, kot bi bile kužne.

dila. Možna bi bila tudi pot čez Vršič, vendar ni o njej nikakršnih sporočil oz. ostankov.

Ali je področje Dovja pomembno tudi zaradi prečnih poti, ki so tod vodile s Koroške prek sedel v Karavankah in prek sedel v Julijcih na Primorsko. (Ali stoji Dovje na nekdanjem križišču dveh rut, od katere je prečna na dolino pozabljena?) Ker so bile poti prehodne predvsem samo peš, z današnjih vidikov niso zanimive, kar pa ne velja za preteklost, ko se je večinoma potovalo po rutah, t.j. bolj smereh kot pa uhojenih poteh. Pri vsem tem ne smemo pozabiti na Radovno, Savski dolini vzporedno dolino. Ne smemo pa tudi pozabiti, da so pomembno vlogo imele vodne poti, torej Radovna in Sava in z njimi povezana prekladališča – prehodi iz vodnih na pešpoti, ki so se pojavljala predvsem na križiščih poti.

Vodne poti so imele v preteklosti veliko večji pomen. Kdaj in kaj se je dogajalo tod, da se pojavi v Radovni »Gradišče«. Iz Bohinja pelje v preteklosti pot s Pokljuke v Radovno in nato v Dovje od tam pa prek hribov na Koroško (Sedliča naprej proti Baškemu jezeru?), ali samo po dolini navzgor v dolino Ziljice in Bele?

Tako prekladališče je utegnilo biti nekoč tudi v Podkorenu in že zdavnaj pred antiko omogočalo prehod prek Korenskega sedla.⁹

Glede na ostanke lahko sklepamo, da so ti dokaj reprezentativni. Trdimo lahko, da se je prenos informacij pred dawnimi časi izvajal bolj korenito, zanesljivo. Tako lahko trdimo, da je danes entropija informacij (informacijske izgube) veliko večja kot nekoč. Če so bili včasih posamezni dogodki bolj redki in je ostalo naslednikom toliko informacij ob tako majhni informacijski produkciji, so morale biti te veliko manj inficirane, namišljene, plod človeške fantazije, temveč veliko bolj vezane na materialne nosilce in realne dogodke.

Še pred 50 leti se je celotna zgodovina naših krajev začela z naselitvijo Slovanov, komaj kaj se je omenjalo predhodna obdobja.

⁹ Že od okoli 2 tisočletji stare poti na Korensko sedlo, ki bi ji lahko že rekli cesta, so ostale zelo okrnjeni ostanki. Vendar tedaj so uporabljali jeklo, ki je za seboj pustilo globoke useke v skalah. Kaj pa prej? Prej so bila orodja mehkejša, razpadala so hitreje, njih sledovi že ob nastanku manjši. Potem pa še veliko daljša obdobja erozije. Bilo bi pravo čudo, če bi sploh kaj ostalo in bi mi lahko našli. Vsekakor so pa prejšnji ostanki drugačne narave kot pa tisti, ki smo jih obdelovali v obeh knjigah: *Starodavne poti*..... <ftp://www.rad.sik.si/tine.jarc/>

*Potem pride doba, ko začne vse govoriti o Vene-
tih, ki jim pa ravno tako ne poiščemo začetkov, oz.
prednikov.*

*Kaj pa prej v bronasti dobi in še prej v halkolitiku
in eneolitiku? Kaj se je dogajalo pri nas takrat, ko
je na Tirolskem živel Ötzi? Če najdejo v Ljubljan-
skem barju ostanke bakrenodobnega kolesa (vo-
za) iz obdobja 3350...3100 pnš (ki sodi v obdobje
Ötzija), bronastodobne ostanke (meči iz Bleda
in Sotočja obeh Sav, ...), morajo te točke biti pove-
zane s trasami, po katerih so se ljudje gibali.*

*Tako o najdbah na radovljiških Gradiščah, ki so-
dijo v to obdobje, ni nikakršnih poročil, analiz teh
najdb in njih vpliva na zgodovino naših krajev.
Ali so najdbe potonile v nekih spisih, o nadaljnem
delu z njimi pa potem nobene besede več? Zakaj
potem sploh arheološke raziskave če te nimajo
nobenih informacijskih posledic? Najdbe še neka-
ko izkopljemo, potem pa ostane vse pri starem!
VEDENJA o vsem tem pa nikjer, saj ni nikjer
nobenih analiz, dodatnih osnovnih raziskav...*

Kaj pa literatura?

- * Lesena os in kolo na Ljubljanskem barju
staro 5100 do 5350 let.*
- * Bronastodobni meči najdeni v vodi, kakšna
vloga vodnih poti, kakšna prek hribov, kak-
šna vloga in uporaba voz.???*

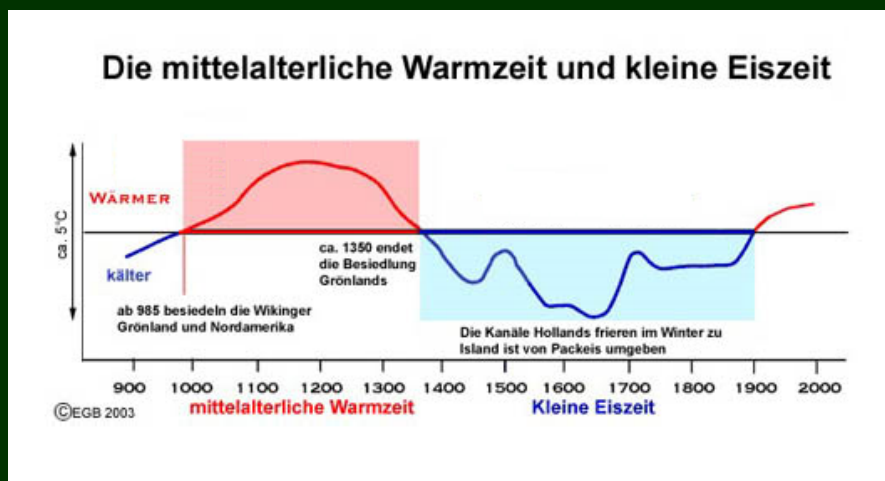
limatske razmere.

Za časa Karla Velikega, se začne podnebje otopljevati, nastopi toplo obdobje, ki traja nekako pol tisočletja. To toplo obdobje je zaznamovalo naseljevanje na do tedaj klimatsko neugodnih predelih, Tako je bila l. 985 naseljena Grenladija, nekoliko prej že Islandija, pri nas pa se v tem obdobju naselijo južne Bohinjske gore, področje pod Ratitovcem, itd.¹⁰

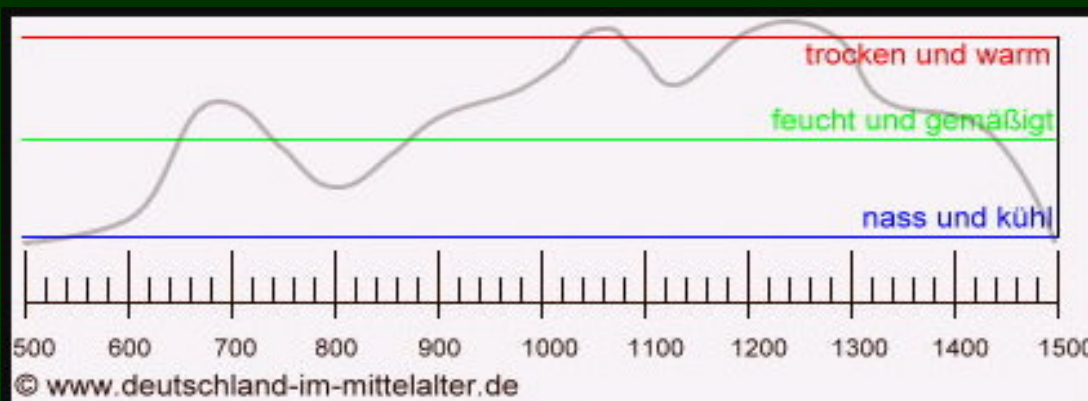
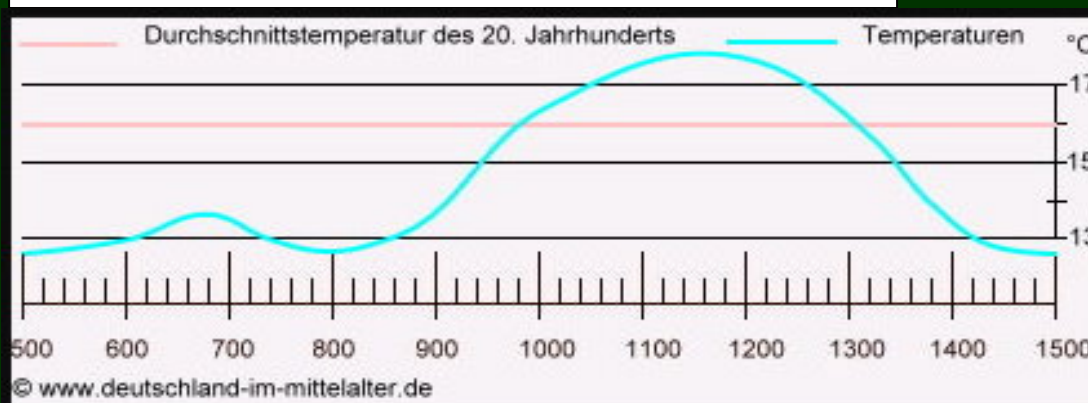
S Karlom Velikim naj bi bila povezana nova doba, ko se začne uveljavljati feudalizem. Tuji fevdalci začnejo razpoložljivo zemljišče bolj izkoriščati in kolonizirati.

Kolonizacijo, ki jo bolje poznamo, zajema predvsem ravninske predele. Veliko slabše ali skoraj nič pa ne poznamo gorske predele. Ko se podnebje otopli, postanejo predeli, ki so bili do tedaj neinteresantni za naselitev, bolj interesantni. Če se temperature dvigujejo, se za vsakih 100 m nadmorske višine temperatura spusti za 1°C, Tako se pomakne pri 3°C za 300 m. Bohinjska zgornja dolina ima višino 550m (Stara Fužina) do 620m (Jereka) med tem ko ima Koprivnik višino okoli 970m. Tako se klimatski pogoji, ki jih ima n.pr.

¹⁰ O naseljevanju »Intiharjev« imamo veliko sporočil, o naseljevanju Dražgošanov, Jamničanov, itd. pa nobenih! Kako to?

[http://der-bar.de/aktuelles_details.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=29&cHash=488e8a32bad4848b1b3fef89e485be55](http://der-bar.de/aktuelles_details.html?&tx_ttnews[tt_news]=29&cHash=488e8a32bad4848b1b3fef89e485be55)

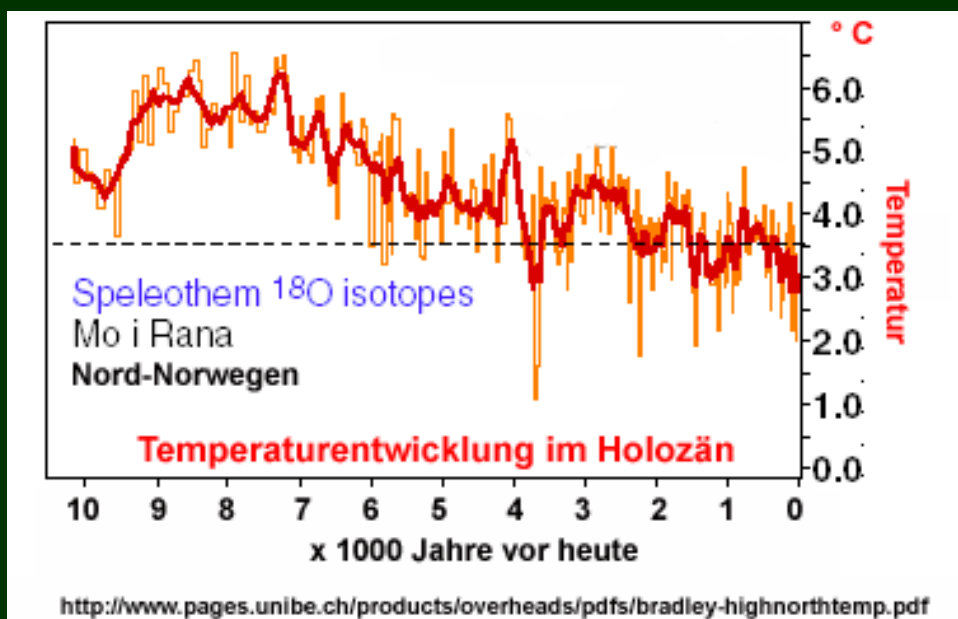

Češnica v najslabših časih, spremeni v skoraj enake na Koprivniku v najugodnejšem obdobju.

Pri vsem tem pa ne gre samo za

dvig povprečnih temperatur, temveč tudi za velika letna nihanja..

Tako so bile zime bolj mrzle, poletja pa bolj vroča. Predvsem te zadnje spremembe pa močno vplivajo na rastlinje, saj nastopajo pogoste suše na eni strani, na drugi pa tudi povodnji, podobno, kot to opažamo tudi v današnjih časih..

<http://www.zum.de/Faecher/Materialien/beck/13/bs13-73.htm>

ša in da je segal pas vegetacije na severni polobli še nad današnje najvišje predele Skandinavije:

V halštatu se drži temperatura dokaj visoko, potem pade v latenu in se v rimski dobi dvigne nad povprečje, vendar se že okoli l. 0 spusti pod današnje povprečje in ostane tam vse do okoli l. 900, nato pa se otopli.

V zadnjem obdobju pa nastopijo tudi krajše otoplitve, tako okoli l. 1500. ko se dvignejo temperature prek današnjega povprečja.

Ta nihanja temperatur lahko primerjamo z zgodovinskimi podatki in ugotovimo, da se v toplih obdobjih odvijajo civilizacijske in kulturne dejavnosti veliko bolj intenzivno, kot pa v hladnih obdobjih.

Spremembe temperatur v daljših obdobjih nam kažejo, da je bila klima po ledeni dobi pred neka-ko 9000 do 7000 leti še dokaj toplej-

Skratka višje temperature omogočajo naselitev na »višjih« predelih, kar velja tako glede na zemeljsko višino (severna področja), kot tudi nadmorsko višino (višji predeli pogorij). Tako je postalo mogoče stalno naseljevanje na višini čez 1000 m, v ugodnejših, prisojnih predelih pa še više. Iz zgornjih slik vidimo, da so bile temperature v času preseljevanja narodov pa vse do Karla Velikega okoli 3 °C nižje kot pa današnje povprečje. Torej je celotno to obdobje za naseljevanje na višjih nadmorskih višinah zelo neugodno. V tem času se tod lahko odvijajo samo rudarjenje in železarjenje ter živinoreja, pa še ta z dokajšnjimi težavami.

Iz temperaturnih diagramov lahko izločimo tri obdobja, v katerih so temperature nad današnjimi in bi utegnile pospeševati naseljevanje na višinah nad 1000 m.

Potem pa se začne obdobje, ko se povzpnejo povprečne letne temperature tudi do 2 °C nad današnje povprečje.

Tega obdobja je dokončno konec l. 1314, ko nastopijo hladne in zelo mokre zime, ki jim nato sledijo mokra poletja, ko zgnije na polju vse žito in nastopijo velike lakote, ki razredčijo prebivalstvo, ki začne zopet iskati ugodnejše naseljitvene pogoje.

Tedaj (če ne že nekoliko prej) se izprazniijo tud i najvišji predeli v naših pogorjih na Jelovici in Pokljuki. Prebivalci se spustijo v nižje predele. Tako se verjetno kmetje-železarji spustijo z Ricmana (~1060m) na Kupljenik (~630m), kjer jih najdemo l. 1330 v proštjskem urbarju.

Vendar tudi ne moremo mimo nasprotij. Če se prazniijo predeli, ki so klimatsko ogroženi, zakaj ravno v tem času naselitev pod Dobrčo in na Gorici?. Ta področja bi morala biti naseljena že prej, vsaj pred l. 1314. saj so znana kot potencialna vinogradniška področja? Ali so se tedaj naselili tod prejšnji prebivalci visokih predelov?

Drugi podatki govorijo o tem, da so morali kmetje tovoriti vino v Briksen in to v obdobju najslabših pogojev (1431?) In to ravno v Briksen, ki leži v vseh zadnjih dveh tisočletjih v ugodnem vinogradniškem področju! To je gotovo gospodarski nesmisel. Gospodarno bi bilo, da bi Briksenčani spravili tisto, kar so v naturalijah pobrali na Blejskem gospostvu, na trg in zato dobili denar. Torej bi moral potekati blagovni tok na bližnje trge (na patriarškem področju), nazaj pa drug blagovni tok, ki bi prinašal denar. Najprimernejša bi bila za to sol in to tudi najdemo kot glavno povratno blago, poleg tega pa v tem času tudi vino (saj so se doma pogoji za vinogradništvo poslabšali).

Področje pod Dobrčo je moralo biti naseljeno v dobi ugodne klime, če so tam pridelovali grozdje in nato vino. V 14. stol. ko začnejo nastopati dokumenti, je za to že prepozno. Poleg tega pa nam ledinska imena (Za nogradom) kažejo, da so tod nekoč bili vinogradi, ti bi bili pa tod lahko v 11. do 13. stol, ne pa v 14. in pozneje.

Obdobje velikih lakot, ki zajema celo Evropo, pri nas ne vpliva na število hub. Te opustijo šele pozneje sredi 14. stol., ko nastopi kuga in potresi.

Primerjajmo pa zgoraj omenjena območja s tistimi v Bohinju. Tam se na Senožetih na višini okoli 650 do 700 m začne razvijati poljedelstvo in sicer kopanje. Kopanje ima dve prednosti, saj dosega mo pri kopanju istočasno dva cilja: pobiramo rudo in obdelujemo zemljo. Najprej prekopljemo zemljo nekoliko globlje in poberemo razpoložljivo rudo, v rudnih jamah kopljemo globlje, da izpraznimo rudišče, nato pa zemljišče poravnamo in obdelujemo naprej kot poljedelsko površino.

Taisto lahko pričakujemo tudi na Ricmanu, kjer imamo danes dokaj velike površine, ki so bile nekoč obdelane. Na robovih teh obdelanih (izravnanih) površin (ki so v Franciscejskem katastru nekako desetkrat večje kot pa današnja ograjena

površina na Ricmanu) se nahajajo še vedno površine, ki so bile sicer izkopane (rudarska dejavnost), ne pa zasute in izravnane in kot take uporabne zgolj za pašo (planino).

Ricman obsega današnjo planino poleg tega pa obsega parcela še Babo in celotno področje nad Babjim zobom. Na Ricmanu so še danes ostanki njiv, sicer mnogo manjši kot nekoč, saj so v zadnjih stoletjih služili predvsem kot zelniki za pastirje v poletnem času.

Predvidevamo, da so bili tod v 12. stol. vsi trije kmetje, ki se pozneje v 14. stol. pojavijo na Kupljeniku in da so to nasledniki nekdanjih železarjev, ki so uporabljali kmečke železarske peči sv. Heme na nožni (mogoče tudi ročni) pogon.

Ta tehnologija zahteva 2 do 3 ljudi (plajer + ažman + plajarjev pomočnik. Ta tehnologija je dajala volkove do 50 kg.

Moramo pa upoštevati naseljevanje na celotnem razpoložljivem območju in porazdelitev dejavnosti primerno lokalnim pogojem.

Čemu se naseljevati na višinah okoli 1000m, če se lahko v dolinah na višinah okoli 600m. Zakaj se naseljevati na višinah, kjer so donosi nižji in

katere dejavnosti potem lahko to kompenzirajo ali celo naredijo naselitev bolj atraktivno?

Kaj se torej skriva za naseljevanji na višinah. Zakaj se je npr. naselil Vršan nad Taleži (Završan), kjer ga najdemo že l. 1592 [B103], v času najnižjih temperatur male ledene dobe. Kakšni ljudje so se naseljevali na takih višinah (~900m) in s kakšnim namenom?

Okoliščine nam dajo zaključevati, da bi bilo to lahko povezano s Turki. Završanova posest je (heimat grand, torej identično alodu), radovljiški aigenthumb) povezana s cerkvijo sv. Štefana in Ortenburžani, ne pa s Habsburžani, ki organizirajo Vojno krajino in sistem obveščanja s kresovi (sedemdeseta leta 15. stol.). Završanova lastina je starejša in povezana z zgodbo o »Radovljiški planini« na Kupljeniku, še preden si pridobi tod posest otoška cerkev (l. 1320). Istočasno pa je l. 1592 Završan 1/3 kmet vezan na Radovljiško graščino. Završan pa je tudi v sorodstvenih zvezah s Selskimi Paulleti (ki jih najdemo že v prvem Radovljiškem urbarju l. 1498.

Vendar spada prva omemba v obdobje, ki je klimatsko izrazito neugodno. Završan bi se tedaj po svoji lastni volji za gotovo ne naselil. Lastninske

razmere kažejo na to, da je bila tod že prej deželna lastina. Obrambo proti Turkom pa so organizirale dežele (in ne cesar), torej tudi Kranjska.¹¹

Istočasno pa kaže lastina direktno povezavo z deželo, ta je pa organizirala tudi sistem obveščanja pred turško nevarnostjo. Habsburžani so tedaj še relativno malo časa deželni gospodje in še niso utegnili spremeniti velik del medsebojnih odnosov.

Nikjer se ne omenja kakih povezav med Kupljen-skimi kmeti in Završanom. Še več, zadnji naj bi spadal sicer pod Selo in Radovljico, kmetje pa pod otoško proštijo (vendar šele po l. 1320.)

Povezana utegne biti tudi z neprestanimi spori med patriarško in briksensko stranjo glede lastine in pristojnosti okoli Otoške cerkve in seveda okoli tistega, kar je tej cerkvi pripadalo v različnih časih.

Ortenburžani so skozi celoten svoj obstoj bili ozko povezani s patriarhatom in njegovo zaščito. Vendar obstaja oglejski patriarhat že v 2. stol. Predhodnik patriarhata pa je oglejski pontifikat - najvišja inštanca stare vere v naših krajih (organizirani-)

¹¹ Celoto je mogoče primerjati s kmetijo Sedučnik nad Dovjim, ki se pojavi na isti višini in ob istem času in je vključena v omenjeni sistem obveščanja.

ranim sicer drugače kot krščanstvo). Stara vera se pojavlja vzporedno z krščanstvom vse tja do časov Karla Velikega. Pomembne razmejitve se dogajajo postopoma šele od 4. stol.- Konstantin in 6. stol. – Gregor Veliki - naprej.

Temperature so v obdobju od 4. do 9. stol. dokaj nizke, torej neugodne, zlasti v obdobju propadajočega rimskega cesarstva med 4. in 6. stol. in povezane s preseljevanjem narodov in istočasno z odmiranjem organizacij, povezanih s staro vero in rimskim cesarstvom.

Tako je signalizacijski sistem povezan z obojim zgoraj navedenim. Vzdrževali so ga duhovniki stare vere, kar pa lahko bolj pripišemo stari veri in patriarhatu, kot pa rimski državi, ki pa se ga je verjetno ravno tako posluževala. Ravno tako je patriarhat zamenjeval prejšnji pontifikat, v katerem je signalizacija imela pomembno vlogo. Tako postaja stari signalizacijski sistem od 6. stol. naprej brez glave, brez smisla in potrebe, a tudi brez možnosti za nadaljnji obstoj.

S tem pa Ricman (Skledarjevec) izgubi svojo najpomembnejšo vlogo. Prva oseba na Ricmanu – Primus (Primašč) izgubi svoj verski in funkcijski pomen (skupaj s političnim) in je obsojen samo

na vsakdanje (gospodarsko) funkcioniranje, njegov status pa se sčasoma spremeni v kmeta.

Ker so bile klimatske razmere za kmetovanje na višini 1000m dokaj neugodne, so si morali poiskati neko drugo možnost za preživetje. Tako so očitno razvili varstveno funkcijo, ki je nadomeščala nekdanjo signalizacijsko, mogoče so obojno celo do neke mere združili, predvsem so jo pa specializirali in to na varovanje potnikov na prehodu čez Jelovico. Očitno so to prevzeli vse na območju od Kupljenika (poznejše cerkve sv. Štefana) pa do poznejšega sv. Lenarta v Bači. Pri obeh točkah, kjer so bila sprva svetišča se pozneje razvijejo romarske cerkve.

Do l. 1314, dokler so klimatske razmere to dopuščale, so se lahko zadrževali na svoji prejšnji lokaciji na Ricmanu, potem so se pa celotne razmere tako zelo spremenile, da so se morali tudi sami temeljito prilagoditi. Postali so kmetje –železarji in varuhi ter na Kovačevcu opravljali železarsko in varovalno funkcijo, spodaj na Kupljeniku pa poljedelstvo. Ricman pa ostane predvsem kot planina, torej rezerviran (ob takih klimatskih pogojih) za živinorejo.

Pomembno vlogo pa prevzameta obe mesti, kjer se začne varovanje. Pri tistem na Kupljeniku ni-

majo pomembne konkurence. Tam se poleg prvotnega svetišča, pri katerem so popotniki plačevali varščino za poti prek Jelovice, razvije tudi oskrbnik (duhovnik) tega svetišča. To svetišče dobi v okolici veliko zemljišč (verjetno je prvotno celotna okolica v posesti tega svetišča).

Tako se svetišče počasi spreminja v krščansko kapelo (verjetno podobno tisti na bohinjskih Ravnah), ta pa pozneje v cerkev. Posest te enote pa se ohranja in prilagaja novejšim časom ter postaja deloma srenjska posest, delno cerkvena posest.

Kaj pa ostale tri kmetije?

Primašč svojo vlogo in dominantnost počasi izgublja, Oblak kot kovač in gostilničar ima bolj gotovo prihodnost, Brs pa ostaja od te trojice vedno najmanj pomemben. Primašč zadrži Ricmana kot celoto v svoji posesti, Oblak in Brs pa si sčasoma uredita svoji planini (Oblak na Ravneh, Brs pa na Tamarju - že samo ime Tamar pomeni stajo za živino, torej del planine).

Vsi trije so bili svobodni kmetje, vendar so v 14. stol. podali pod okrilje otoške proštije. Očitno se niso počutili več dovolj močne in varne, tako kot mnogi drugi kmetje v tem času, in sklenili s proštijo »sporazum-konsesns« (Wirtschaftshube mit Konsens). Tako prehod v proštijski urbar ne pomeni kakršnega koli podložnika, temveč pomeni

da so se l. 1320 podali v varščino otoške proštije, o tem sklenili ustrezen sporazum, zadržali pa druge svoboščine in posesti (verjetno kot fevd).

Četrty kmet, Rožič pa je postal polovični otoški podložnik z drugo polovico pa je bil še naprej podložen cerkvi sv. Štefana. Postal je vidmer (cerkveni podložnik), opravljaj pa očitno iste služnosti (tovorjenje) in imel podoben status kot ostali trije kmetje.

Kaj pa če se za nizkih temperatur v obdobju 4.-9. stol. prebivalci Ricmana umaknejo in kam bi se lahko umaknili?

Tako kot so se prebivalci severnejših pokrajin, ki so jih prizadele klimatske spremembe, začeli seliti na jug, bi se utegnili seliti tudi prebivalci višjih nadmorskih področij seliti v bolj ugodne kraje, sploh če so se ti nahajali v bližini.

Kdaj nastanejo torej naselbine kot so Selo pri Bledu, Želeče, Mlino, Zazer, ...

Če so se razvojne razmere odvijale količkaj podobno, potem utegne nastati Selo pri Bledu nekako pod istimi pogoji in verjetno tudi kolikor toliko sočasno kot Selo pri Žirovnici.

Za Selo pri Žirovnici vemo, da nastane potem ko se v rimski dobi razmere ustalijo in se pomaknejo

naselbine s pobočij Rebra v stik zadaj ležečega pobočja z ravnino (nart).

Zelo podobno lego ima tudi Selo pri Bledu: zadaj Dobra gora (Špik), spredaj ravnina, nato reka (Sava bohinjka).

Oboje naselij ima idealno lego za razvoj kmetijstva: spredaj poljedelstvo, zadaj živinoreje. Selo pri Bledu uporablja za živinorejo raje področja ob Savi (podobno kot sredinske vasi v Kašariji), svoje planine pa ima na Jelovici. Selo ima torej svojo »gmajno« med poljedelskimi površinami in planino.

Tukaj pa nastopa izročilo, da je Kupljenik »radovljiška planina«. Ali je ta planina tista, ki naj bi jo imelo Selo in je v lasti poznejše kupljenske cerkve sv. Štefana in radovljiški aigenthumb? Tako najdemo velik del Selanov v Radovljiškem urbrju 1998 skupaj z dajatvami, roui, tlako, ...

Vendar nastopa na tem območju še ena specifičnost, t.j. naselje »Na Pečeh« - Sp. Bodešče.

Očitno obstajajo ozke povezave ob nastajanju obeh naselij. Selo nastaja v obdobju, ko naselja nimajo obrambnih naprav, medtem ko bi pri naselju »Na Pečeh« lahko zaključili, da je to povezano s sosednjim gradiščem (v kolikor ni bilo gradišče samo razgledna točka, neke vrste »straža«).

Kaj pomenijo trije sv. Lenarti: v Bodeščah, v Bači in v Volčah (še) nismo mogli razvozlati. Ali imajo kakšno medsebojno povezavo in kako povezavo naprej?

Vse do prihoda tujih fevdalcev so temperature dokaj nizke. Današnje predstavitve zgodovine so za to obdobje zelo redke in negotove. V tem obdobju naj bi se v naših krajih srečevale stara vera in prvi kristjani, potem nastopi obdobje preseljevanja narodov, ki se konča z naselitvijo Slovanov, preide v bizantinsko obdobje, ki ga nato zamenja obdobje Karla Velikega in z njim povezano ponovno pokristjanjevanje, čemur sledi nemirno obdobje povezano z vpadi Madžarov.

Če obstajajo relacije med klimo in pridelano hrano ter številom prebivalstva, potem nekaj z navedeno zgodovino ne »štima«.

Ko se pojavita Briksen in Freising nastopajo že udobne klimatske razmere..

Ricman je še v franciscejskem katastru nekako desetkrat večji kot danes. Danes so tod samo

majhne njivice, brez pravega gospodarskega namena. V dobi višjih temperatur, pa je utegnila biti tod obdelana površina veliko večja. Ricman razpolaga tako z vodo, kot tudi z drugimi dejavniki potrebnimi za poljedelstvo.

Ricman naj bi bila prvotno patriarška posest, kmetje, ki so pa tod živali, so se preživljali tudi z železarstvom. Morali pa so imeti tudi neko vlogo pri zaščiti in oskrbi potnikov, ki so tod mimo potovali v Bačo.

Ime te naselbine bi utegnilo imeti ime Sela, Selca, podobno onemu v Kašariji.

Če bi bilo omenjeno ime pravilno, potem bi ga utegnili dotedanji prebivalci nesti navzdol v dolino na današnje mesto Sela (pri Bledu) in to v času poslabšanja klimatskih razmer, ko bi se selili iz višin na nižje, ugodnejše predele .

Kaj pa potem ime Ricman?

Ko so se pa klimatske razmere v 9. stol. zopet izboljšale, so se utegnili deli prebivalstva zopet seliti navzgor na Ricman, tedaj pa imena Selo niso mogli več nesti nazaj, saj je glavna naselbina ostala v dolini skupaj s svojim imenom.

Tako bi staro ime železodobne naselbine ostalo na prvotnem mestu, naselitev pa bi varirala glede na klimatske pogoje in druge življenske dejavnike.

S tem pa celovite naseljenosti tega področja še ni konec. Dejanski konec nastanka naselbin predstavlja šele nastanek naselbine Zagorice, ki je že dokaj dobro dokumentirana. Ampak ostajajo še Zazer, Mlino in Želeče, ostaja pa še drug soudeleženec pri zgodnjih naselitvah: »Na Pečeh« ali Sp. Bodešče.

Kaj pa govore ledinska imena in z njimi povezane relacije?

*Zilintun**Selece>Cilintun>Zilinta (Kos)>Szeleze (JVK)>Želeče**Sele>Celeia>Cili>Cele (Celje)**Cilintun ≡ Selce, Zilinta ≡ Selca**Dosouče (Do Seuče)>Doslovče (kje potem Seuče, Souče – Smokuč (Krnica?) ali Selca (na hribu)?)**Landsew (??)>Lancovo [kosezi: Brda, Zg. Lipnica]**Selo pri Bledu [kosezi-Bled-Grad, cerkev isto]**Selo pri Žirovnici [kosezi-Žirovnica, cerkev isto]**Selo : Kupljenik (sv. Štefan) (na hribu): Želeče**Selo : Selca (sv. Lovrenc) (na hribu): Doslovče**Lancovo : Brda**Cerkev-svetišče**Vojvoda-gradišče**Sodnik-goričca**Kovač-kovnica**Kupljenik na hribu (na Ricmanu) ?**Kupljenik na hribu (pod Kovačevcem) ?**Kupljenik na hribu (okoli cerkve sv. Štefana) ?*

Sv. Lenart:

Ljubelj

Bodešče

Bača

Volče

Sv. Lenart Slovenov

Kropa

Selca

»Pot sv. Lenarta«

Pot poteka iz Podravja prek Ljubelja, Jelovice Bače do Volč in nato prek Brd v Šentlenartsko dolino in naprej v Čedad.

Kdaj utegna ta pot nastati? Ne pred frankovskimi časi, ko je ta svetnik aktualen. Istočasno pa vemo, da so vsaj posamezni deli te poti veliko starejši?

Povsod, kjer je cerkev s tem svetnikom, so križišča – razcepišča poti.

Na ljubelju: prek Ljubelja in Korošice ali prek Zelenice.

V Bodeščah: prek Jelovice ali ob Savi in po poti sv. Heme v Bačo.

V Bači: ali prek sedla Vrh Bače ali prek Petrovega brda in Jelovice.

V Volčah: ali proti Mostu na Soči, ali prek Tolminskega na sedlo Globoka.

V Šentlenartu (Podutana): po dolini proti sedlu Bukova ježa ali na greben in po vaseh proti sedlu Bukova Ježa (ali Sleme, ali Solarji).

Stara Ukova.

U kova < u kovačnic

UKOVA **KOVARJE** **KVARJE** **KOVNICA**

UKOVA potok na današnjih Jesenicah, ki je nekoč poganjal kovačnico (lastnik Essel). Prvotno tod verjetno fužina (peč sv. Heme in kladivo-repač), vendar o tem nobenega obvestila ali ostankov.

KOVARJE staro, a tudi še danes (redko) uporabljano ime vasi Kovor. Že l. 1063 podare Weimar-Orlamündeji Briksnu kovačnice tod pod Kovorjem (oz. nasprotnimi Retnjami [A100,s.181]).

KVARJE predel pod Rudnico, nasproti vasi Savica, kjer naj bi nekoč ob potoku stale kovačnice.

KOVNICA zgornji del lipniške doline

Vsa štiri mesta so vezana na staro tehnologijo peči sv. Heme in priključene kovačnice, kar je omogočalo izdelovati iz volkov »kovano železo«. ¹²

¹² Dajatve v freisinškem Dovju so sprva obsevale pol volka in 80 podkev. To kaže na uveljavljeno tehnologi-

Bolj znana taka mesta pa so še:

Kounica (Vošče) pod Brdi, Mošenac v Soteski, Stara Fužina, »U mvac« pri Brodu, Gojzdašnica v Zavrhu in mogoče Smicar (Šmelcar) nasproti Bodešč.

Rupa - izvor studenca, z urejenim studencem za pitje in prehodom v ravnino, kjer je nato mlaka (z ločjem) – Log.

Kašca, isto kot Rupa, samo brez mlake oz. loga. Zelo verjetno razlika tudi v času nastanka.

Lancou < Landsew – deželno Selo (ponemčena oblika?) : blejskmo Sewo pa kašarskmo Sewo.

Dežela -- deželno Selo : Selo pri Bledu : Selo pri Žirovnici = Selo v Blejskem kotu : Selo v Deželi.

Kamna Gorica je bila nekoč hrib nad današnjo Kamno Gorico (vasjo). Ta hrib je imel Peč (danes Zijavka) v njej pa luknjo Zijavko (u te vuk'n so mel učas Kaps' klet u ker so mel pjačo, vin pa pir,

jo prekovanja volkov in izdelavo podkev iz prekovane-ga železa. Torej celoten spekter dela fužine sv. Heme. Ravno taka postrojenja so pa utegnili imeti ime Kovarje, oz. Kovnica.

*kokoj pa dons pa n' vem, sej t'm okol use pozidan
– Bohinc Stane).*

*No, o tej luknji – Zjavki pa govori pripoved, da so tam
živele tri device – sojenice. Ista pripoved pa velja tudi
za »Častitljivo jamo«, ki je nad izvorom Lipnice.*

*S tem naj bi bila povezana pripoved o verovanju
v »tri zale device«, v trojni obliki: »ta beva«, ki varu-
je nedolžnost, »ta rjava«, ki najavlja nesrečo in ta
črna, ki najavlja smrt. Te device naj bi prebivale
v »Častitljivi jami« ob »Starem kvadru« ob Lipnici
pri Kamni Gorici. [B22]*

(se nadaljuje)